МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

пр-кт Берестейський, 10, м. Київ, 01135, тел. (044) 481-32-21, факс (044) 481-47-96
E-mail: mon@mon.gov.ua, код ЄДРПОУ 38621185

Департаменти (управління)
освіти і науки обласних,
Київської міської військових
адміністрацій

Про методичні рекомендації щодо організації виховного процесу в закладах освіти

Надсилаємо для використання в роботі методичні рекомендації щодо організації виховного процесу в закладах освіти, розроблені Державною науковою установою «Інститут модернізації змісту освіти».

Додаток: на 17 арк.

Заступник Міністра **Надія КУЗЬМИЧОВА**

Олена Тяпка, (044) 481 32 31

МОН № 1/21639-24 від 19.11.2024

Підписав: Кузьмичова Надія Юріївна
Сертифікат: 3FAA9288358EC00304000000620F3A00C726DA00
Дійсний: з 14.10.2024 13:35:30 по 14.10.2026 13:35:30

Додаток

Методичні рекомендації
щодо організації виховного процесу в закладах освіти

Широкомасштабна агресія російської федерації проти України, пов'язані з цим руйнуваннями закладів освіти, іншої інфраструктури, погіршення безпекової ситуації, а також зміни форм та методів освітнього процесу стали серйозним викликом для системи освіти України. Міністерство освіти і науки України, місцеві органи виконавчої влади та заклади освіти здійснюють відповідні кроки щодо законодавчого, нормативно-правового врегулювання питань, спрямованих на забезпечення безпечного функціонування закладів освіти, оновлення змісту освіти, захисту прав здобувачів освіти та педагогічних працівників.

Базовим чинником функціональності освітнього середовища сьогодні є його ***безпечність***, яка передбачає фізичну, психічну, інформаційну та соціальну стабільність кожного учасника освітнього процесу.

Гуманітарна ситуація в Україні стрімко погіршилася після широкомасштабного вторгнення країни-агресора росії. Забруднення мінами та вибухонебезпечними залишками війни поширилось територією всієї України, що безпосередньо та надзвичайно негативно вплинуло на безпеку населення. Ризики, пов'язані з вибухонебезпечними предметами (ВНП), значно зросли внаслідок широкомасштабного використання вогнепальної зброї та масованих ракетних атак із застосуванням різних типів вибухонебезпечних предметів. Згідно зі звітами національних та державних агенцій, зокрема Державної служби з надзвичайних ситуацій України, Національної поліції, а також міжнародних моніторингових місій та гуманітарних організацій, війна в Україні продовжує забирати життя людей серед цивільного населення. Наразі збереження здоров'я та безпека учасників освітнього процесу є пріоритетним напрямом роботи в системі освіти України, обов'язковим компонентом якої мають бути знання про збереження й зміцнення здоров'я, навички поведінки у небезпечних ситуаціях, зокрема уникнення ураження мінами та іншими вибухонебезпечними залишками війни (ВЗВ).

Пропонуємо для застосування в роботі за цим напрямом матеріали, що розміщено на вебсайті ДНУ «ІМЗО»: http://surl.li/sjtzyl.

Наразі виховання дітей та молоді в Україні здійснюється в умовах воєнного стану, що суттєво підвищує роль ***національно-патріотичного виховання*** молоді. З огляду на це національно-патріотичне виховання учнівської молоді наповнюється новим змістом, а його мета полягає у формуванні соціально активної, відповідальної особистості зі сформованою громадянською позицією,

стійкою ціннісною системою та особистісними характеристиками, що дають змогу брати участь у творенні держави, захисті її національних інтересів та територіальної цілісності.

Сьогодні, як ніколи, потрібні нові підходи і шляхи до виховання патріотизму як почуття і як базової якості особистості. Це пов'язано з інтеграційними процесами, що відбуваються в Україні, євроцентричністю, пробудженням громадянської відповідальності і громадянської ініціативи, виникненням різних громадських рухів, розповсюдженням волонтерської діяльності тощо.

Оновлена система національно-патріотичного виховання дітей та молоді в умовах воєнного часу – це комплексна, системна і цілеспрямована діяльність органів державної влади та місцевого самоврядування, закладів освіти, сім'ї, громадських, благодійних, релігійних організацій та інших інститутів щодо формування в молодого покоління високої патріотичної свідомості, почуття вірності, любові до Батьківщини, турботи про благо свого народу, готовності до виконання громадянського і конституційного обов'язку із захисту національних інтересів, цілісності, незалежності України.

Організація національно-патріотичного виховання у закладі освіти має бути зорієнтована на формування в підростаючого покоління національної самоідентифікації. Важливо, щоб кожен заклад освіти став для дитини осередком становлення громадянина – патріота України, готового брати на себе відповідальність, самовіддано розбудовувати країну як суверенну, незалежну, демократичну, правову, соціальну державу, забезпечувати її національну безпеку, сприяти єдності української політичної нації та встановленню громадянського миру й злагоди в суспільстві.

У планах роботи закладів освіти необхідно передбачити проведення тематичних годин спілкування, зустрічей, бесід, лекцій, семінарів, тематичних виставок, засідань за «круглим столом», науково-практичних конференцій, літературних вечорів, поетичних годин тощо щодо відзначення важливих пам'ятних та ювілейних дат 2024/2025 навчального року.

Рекомендуємо застосовувати в роботі такі акти національного законодавства:

Закон України «Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності» (URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2834-20#Text).

Постанова Кабінету Міністрів України від 15 грудня 2023 р. № 1322 «Про схвалення Стратегії утвердження української національної та громадянської ідентичності на період до 2030 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації у 2023-2025 роках» (URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1322-2023-%D0%BF#Text).

Для використання в роботі за цим напрямом пропонуємо такі матеріали:

Інформаційні матеріали Українського інституту національної пам'яті (URL: https://uinp.gov.ua/informaciyni-materialy).

Матеріали Українського державного центру національно-патріотичного виховання, краєзнавства і туризму учнівської молоді для потреб дистанційної освіти дітей та дорослих (URL: https://patriotua.org/dystantsiine/);

Проєкт «Що ти знаєш про...? Історія регіонів України» Національного центру «Мала академія наук України» (URL: http://surl.li/vykyrs), You Tube: http://surl.li/sdwlpu.

Зазначаємо, що розпорядженням Кабінету Міністрів України від 30 березня 2023 р. № 269-р. затверджено План заходів з відзначення подвигів ветеранів війни, проявлених під час захисту суверенітету, територіальної цілісності та недоторканості України, на період 2023-2026 років (https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/269-2023-%D1%80#Text).

Інформацію про проведені у 2024/2025 навчальному році заходи з відзначення подвигів ветеранів війни, проявлених під час захисту суверенітету, територіальної цілісності та недоторканості України, згідно з пунктами 9, 11, 13 зазначеного розпорядження, департаменти (управління) освіти і науки обласних та Київської міської державних (військових) адміністрацій подають в МОН (на електронну адресу vlada2006@ukr.net) ***до 30 червня 2025 року*** .

У листі Міністерства освіти і науки України «Про здійснення превентивних заходів серед дітей та молоді в умовах воєнного стану в Україні» від 13 травня 2022 року № 1/5119-22 зосереджено увагу на тому, що одним із важливих пріоритетів в діяльності закладів освіти є ***профілактика шкідливих звичок*** та протиправної поведінки здобувачів освіти (URL: http://surl.li/djpssd).

Залежності в дітей і підлітків – це непростий виклик у сучасному світі. Вони є однією зі значних проблем сучасного життя, а система заходів з профілактики адиктивної поведінки у підлітків є надзвичайно важливою темою сьогодення. Підлітковий вік є кризовим періодом розвитку, коли особистість піддається високому ризику формування адиктивної поведінки, що може мати довготривалі негативні наслідки для її життя. Зловживання психоактивними речовинами, інтернет-залежність та інші види адиктивної поведінки стають все більш поширеними серед підлітків в останні роки, що актуалізує потребу ефективних профілактичних заходів. Профілактика адиктивної поведінки в підлітковому віці має важливе значення щодо збереження здоров'я та зниження ризику негативних наслідків: академічна неуспішність, соціальна ізоляція, проблеми з психічним здоров'ям, злочинна поведінка.

Перелік корисних ресурсів щодо профілактики залежностей у дітей та підлітків:

Міжнародні стандарти з профілактики вживання наркотиків (URL: http://surl.li/hxwald).

Програма профілактики вживання психоактивних речовин «Свідомий вибір» / Н. Строєва. Київ. 2020 (URL: http://surl.li/gozeuv).

Використання електронних сигарет серед молоді (URL: http://surl.li/quwtyb).

Анонімні Нікотинозалежні (URL: https://www.nica.in.ua/).

Основні факти про тютюн (URL: http://surl.li/mqumgk).

Як кинути палити (URL: http://surl.li/uvmftw).

Розлад вживання алкоголю (URL: http://surl.li/gczzhh).

Розлад вживання психоактивних (наркотичних) речовин у молоді (URL: http://surl.li/iyxhlw).

Як запобігти зловживанню алкоголем та наркотиками серед підлітків (URL: http://surl.li/xvrhvc).

Як батькам говорити про алкоголь з дітьми різного віку (URL: http://surl.li/nvlwbl).

Проблема залежності від комп'ютерних ігор (URL: http://surl.li/evanbz).

Як запобігти проблемі залежності від комп'ютерних ігор (URL: http://surl.li/wgnpat).

Банк програм для неповнолітніх у конфлікті з законом (URL: http://surl.li/sdfuwz).

Звертаємо увагу, що постановою Кабінету Міністрів України від 10 липня 2019 року № 689 «Про затвердження Порядку проведення моніторингу наркотичної та алкогольної ситуації в Україні» (URL: http://surl.li/kjoqif) передбачено збір моніторингових показників в розрізі регіонів. Інформацію про проведені у 2024/2025 навчальному році профілактичні заходи, спрямовані на зниження рівня вживання психотропних речовин, департаменти (управління) освіти і науки обласних та Київської міської державних (військових) адміністрацій у межах компетенції подають Міністерству освіти і науки України (на електронну адресу vlada2006@ukr.net) ***до 15 березня 2025 року*** згідно з додатком 7 зазначеної Постанови.

Комунікативна здатність як здатність до міжособистісної взаємодії є важливим чинником ***соціалізації підлітків.*** Компонентами комунікативної здатності є мотиваційний (спрямованість особистості, потреба у спілкуванні); вольовий (здатність до самоконтролю у спілкуванні); поведінковий (вміння розв'язувати конфліктні ситуації, вміння емоційно співпереживати) компоненти.

Підлітки більше часу проводять у колі приятелів, підтримують тісні стосунки з близькими друзями, прагнуть спілкування з протилежною статтю. Їм важливо бути в групі, важливо, що про них подумають інші. Це часто призводить до імпульсивних вчинків.

Деструктивна поведінка підлітків, коли їхні дії мають руйнівний характер, спрямований на себе, своє здоров'я, зовнішній світ, може проявлятися в нападах агресії, гніву чи ворожості. Часто така поведінка є відповіддю підлітка на складні обставини, в яких вони опинилися.

У підлітковому віці молодь легко піддається негативному впливу та схильна до необдуманих ризикованих дій. Через певні біологічні особливості

тинейджерам складно мислити критично та бачити небезпеку там, де її помічають дорослі. У цей складний час підлітки, психіка яких втомлена війною, стають легким об'єктом для маніпулювання.

Соціальна ізоляція дітей в умовах сьогодення, викликана онлайн-навчанням, зменшенням кількості позашкільних закладів освіти – це ще одна з основних причин потрапляння дітей до деструктивних угрупувань.

Ознаками залучення дитини до деструктивного угрупування можуть бути:

замкнутість (не ділиться з батьками або особами, що їх заміняють, своїми планами);

зміна зовнішнього вигляду (чорний вільний одяг, довге волосся тощо);

використання символіки на одязі чи тілі;

зміна настрою та поведінки тощо.

За умови виявлення таких груп або факту вступу дитини в одну з таких груп необхідно інформувати:

- кіберполіція (https://www.cybercrime.gov.ua) – цілодобово;
- поліція: 102;
- адміністрація навчального закладу;
- Національна «гаряча» лінія для дітей та молоді: 116 111 – з мобільних або 0 800 500 225 – зі стаціонарних телефонів, пн. - пт. з 12.00 до 20.00 (безкоштовно, анонімно, конфіденційно);
- Національна «гаряча» лінія з попередження домашнього насильства, торгівлі людьми та гендерної дискримінації: 116 123 – з мобільних або 0 800 500 335 – зі стаціонарних телефонів цілодобово (безкоштовно, анонімно, конфіденційно);

➔Messenger @childhotline.ukraine

➔Instagram @childhotline_ua

На базі Урядового контактного центру за номером 15-47 створено, безкоштовну зі стаціонарних та мобільних телефонів, цілодобово доступну, анонімну та конфіденційну «Гарячу» лінію для осіб, які постраждали від домашнього насильства.

Уважаємо за доцільне педагогічним працівникам ознайомитися з алгоритмом виявлення випадків та реагування на ситуації втягнення дітей у небезпечні квести, розміщеним у методичних рекомендаціях «Небезпечні квести для дітей: профілактика залучення». К.: ТОВ «Агентство «Україна». 2017. 76 с. (URL: https://bit.ly/39GpVHZ) .

Потрібно проводити години спілкування з дітьми для попередження їх втягнення до неформальних угрупувань, небезпечних для життя квестів, ігор, надавати учасникам освітнього процесу алгоритм дій в ризикованих ситуаціях, інформувати їх про номери «гарячих ліній». Під час такої роботи можна скористатися ліфлетом «А з чим ти стикаєшся в інтернеті?» (URL: https://bit.ly/3jdpS9W), навчальним анімаційним роликом «Цінуй життя!»

(URL: http://surl.li/mweisc) та методичними рекомендаціями до нього: (URL: http://surl.li/xogwdb); матеріалами з превенції залежності від азартних ігор, що розміщено на вебсайті ДНУ «ІМЗО» (URL: http://surl.li/qwjjjb).

Війна негативно впливає на соціалізацію та інтеграцію дітей і підлітків, адже соціалізація – це «процес і результат засвоєння й активного відтворення індивідом установок, цінностей, ролей, очікувань, які властиві певній культурі або соціальній групі».

Проблеми більшості дітей з категорії внутрішньо переміщених осіб переважно полягають в адаптації до нових навчальних колективів, а їхнє вирішення – у створенні сприятливого соціально-психологічного клімату в закладах освіти. Адаптація дитини у колективі закладу освіти тісно пов'язана із соціальною адаптацією, яка зумовлена змінами соціальної реальності та життєвими обставинами і потребує особливої мобілізації та оптимізації зусиль здобувача освіти у відповідь на ці зміни. З огляду на це діти з категорії ВПО потребують психосоціальної підтримки, метою якої має бути подолання проблем розвитку, викликаних пережитим досвідом вимушеного переміщення.

Протягом останніх років актуальною для України була проблема ***торгівлі людьми***, яка під час повномасштабного вторгнення рф в Україну ще більше загострилась. Українці, втікаючи від війни за кордон або переміщуючись у межах країни, можуть постраждати від торгівлі людьми, потрапивши у сексуальне або трудове рабство. За даними Державної служби України з питань праці, за період з 2019 року по 2023 рік майже 49 тисяч українців зазнали ризику, пов'язаного із торгівлею людьми. За даними Центру економічної стратегії, станом на січень 2024 року за кордоном перебуває 4,9 млн українських біженців, з них жінок 65 %, чоловіків 35 %, дітей 38 %.

Проблема торгівлі людьми в Україні залишається актуальною та потребує впровадження в освітній процес заходів з підвищення загального рівня правової свідомості усіх учасників освітнього процесу, формування навичок безпечної поведінки здобувачів освіти під час подорожі, як у новому місці перебування, так і вдома, виховання поваги до прав та основних свобод людини, толерантного ставлення до постраждалих від торгівлі людьми.

З метою підвищення рівня обізнаності педагогічних працівників, здобувачів освіти та їхніх батьків у питаннях протидії торгівлі людьми рекомендуємо *застосовувати у роботі такі нормативно-правові акти* (URL: http://surl.li/kopjmg):

- Кримінальний кодекс України, зокрема стаття 149 «Торгівля людьми або інша незаконна угода щодо людини»;
- Закон України «Про протидію торгівлі людьми» від 20 вересня 2011 року № 3739-VI;

- Постанова Кабінету Міністрів України від 23 травня 2012 р. № 417 «Про затвердження Порядку встановлення статусу особи, яка постраждала від торгівлі людьми»;
- Постанова Кабінету Міністрів України від 22 серпня 2012 р. № 783 «Про затвердження Порядку взаємодії суб'єктів, які здійснюють заходи у сфері протидії торгівлі людьми»;
- Розпорядження Кабінету Міністрів України від 02 червня 2023 р. № 496-р «Про затвердження Державної цільової соціальної програми протидії торгівлі людьми на період до 2025 року».

Звертаємо увагу на необхідність департаментам (управлінням) освіти і науки обласних та Київської міської державних (військових) адміністрацій організувати виконання та надати в межах компетенції Міністерству освіти і науки інформацію про проведені у 2024/2025 навчальному році заходи згідно із зазначеним вище розпорядженням.

Також пропонуємо користуватися такими *інформаційними ресурсами*:

база кращих практик психолого-педагогічного супроводу та підтримки учасників освітнього процесу в умовах воєнних дій і збройних конфліктів, надання соціально-психологічної допомоги постраждалим від насильства та торгівлі людьми, що розміщено на сайті ДНУ «ІМЗО»: http://surl.li/kopjmg;

додаткові матеріали за цією темою:

– http://surl.li/lqeqsc;
– http://surl.li/gaxsnt;
– http://surl.li/njrdaj;
– http://surl.li/jzpenh;
– http://surl.li/ggtxhs;

відеоролики:

– http://surl.li/xbjrzw;
– http://surl.li/wqamqb;
– http://surl.li/qdvhbn.

Сьогодні актуальними є питання побудови безпечного, мирного освітнього середовища, яке передбачає впровадження у систему освіти технології ***розв'язання конфліктів*** шляхом співробітництва. Важливими кроками в цьому напрямі є формування у здобувачів освіти здатності ***протистояти булінгу*** (цькуванню), навичок ненасильницької поведінки, побудови конструктивного діалогу, розуміння поняття «мир», усвідомлення власної значущості у вибудуванні стосунків з оточуючими, усвідомлення конфлікту як невід'ємної частини життя, створення особистої мирної стратегії поведінки в конфлікті.

Навчально-методичні матеріали щодо роботи у цьому напрямі розміщено на вебсайті ДНУ «ІМЗО»: http://surl.li/pihfpw.

Важливо враховувати, що насильство не обмежується лише фізичними проявами, а охоплює широкий спектр форм: від психологічного та емоційного

тиску до сексуальних домагань та знущань. Існує низка чинників, що сприяють насильству, серед яких стереотипні уявлення про гендерні ролі, культурні норми, фізичні вади, соціальні нерівності тощо.

Важливим аспектом у цьому напрямі є створення безпечного та підтримувального середовища в закладах освіти. Для цього необхідно розробляти та впроваджувати політику нульової толерантності до будь-яких проявів насильства, забезпечувати підтримку для постраждалих від насильства. Важливо, щоб здобувачі освіти та педагогічний колектив закладу освіти відчували себе в безпеці та знали, що їхні права будуть захищені.

Також важливим аспектом є активна робота з батьками та громадськістю. Батьки – важливі партнери у процесі профілактики насильства, тому важливо залучати їх до роботи із здобувачами освіти та вирішення проблем, які можуть виникати у закладі освіти. З метою підвищення усвідомленості щодо проблеми насильства та сприяння активному втручанню в разі його виявлення потрібно проводити інформаційні кампанії серед громадськості.

Нормативно-правова база щодо протидії та запобігання насильству:

Кримінальний кодекс України, Сімейний кодекс України, Декларація про запобігання та зупинення сексуальної експлуатації дітей та підлітків, Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами (Стамбульська конвенція);

Закони України: «Про освіту», «Про повну загальну середню освіту», «Про охорону дитинства», «Про запобігання та протидію домашньому насильству», «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб», «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії булінгу (цькуванню)» «Про соціальну роботу із сім'ями, дітьми та молоддю», «Про протидію поширенню хвороб, зумовлених вірусом імунодефіциту людини (ВІЛ) та правовий і соціальний захист людей, які живуть з ВІЛ», «Про захист суспільної моралі», «Про протидію торгівлі людьми», «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо імплементації Конвенції Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства (Лансаротська конвенція)», «Про соціальні послуги», «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії розповсюдженню дитячої порнографії», «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків», «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні», «Про медіа»;

укази Президента України: «Про Національну стратегію розбудови безпечного і здорового освітнього середовища у новій українській школі» від 25 травня 2020 року № 195/2020, «Про невідкладні заходи із запобігання та протидії домашньому насильству, насильству за ознакою статі, захисту прав осіб, які постраждали від такого насильства» від 21 вересня 2020 року № 398/2020, «Про Національну стратегію у сфері прав людини» від 24 березня 2021 року № 119/2021;

постанови та розпорядження Кабінету Міністрів України: «Про забезпечення соціального захисту дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах» від 01 червня 2020 року № 585, «Про організацію надання соціальних послуг» від 01 червня 2020 року № 587, «Про затвердження Порядку взаємодії суб'єктів, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству і насильству за ознакою статі» від 22 серпня 2018 року, «Про затвердження плану невідкладних заходів із запобігання та протидії домашньому насильству, насильству за ознакою статі, захисту прав осіб, які постраждали від такого насильства» від 21 квітня 2021 року № 361-р, «Питання Державної соціальної програми запобігання та протидії домашньому насильству та насильству за ознакою статі на період до 2025 року» від 24 лютого 2021 року № 145;

накази Міністерства освіти і науки України: «Про затвердження Положення про психологічну службу у системі освіти України» від 22.05.2018 № 509, «Деякі питання реагування на випадки булінгу (цькування) та застосування заходів виховного впливу в закладах освіти» від 28.12.2019 № 1646, «Про затвердження плану заходів, спрямованих на запобігання та протидію булінгу (цькуванню) в закладах освіти» від 26.02.2020 № 293, «Про внесення змін до наказу Міністерства освіти і науки України від 26 лютого 2020 року № 293» від 20.03.2020 №420, «Про затвердження Методичних рекомендації щодо виявлення, реагування на випадки домашнього насильства і взаємодії педагогічних працівників із іншими органами та службами» від 02.10.2018 № 1047; «Нова українська школа»: концептуальні засади реформування середньої школи;

листи МОН: «Методичні рекомендації щодо запобігання та протидії насильству» від 18.05.2018 № 1/11-5480, «Рекомендації для закладів освіти щодо застосування норм Закону України "Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії булінгу (цькуванню)" від 18 грудня 2018 р. №2657-VIII» від 29.01.2019 № 1/11-881, «Про створення безпечного освітнього середовища в закладі освіти та попередження протидії булінгу (цькуванню)» від 14.08. 2020 року №1/9-436 та інші.

Фахівцями Державної наукової установи «Інститут модернізації змісту освіти» розроблено та розміщено на вебсайті ДНУ «ІМЗО» корисні матеріали щодо протидії насильству:

матеріали щодо протидії сексуальному насильству (URL: http://surl.li/awyglm).

міжнародні і національні документи щодо захисту прав дитини (URL: http://surl.li/eaqrmu);

навчальні програми щодо захисту прав дітей (URL: http://surl.li/yplsva);

перелік навчальних і виховних програм з питань запобігання та протидії домашньому насильству (URL: http://surl.li/tbfevc);

безпека в інтернеті (матеріали і ресурси) (URL: https://salo.li/BC8cE14);

протидія сексуальному насильству (URL: http://surl.li/pgczqv);

Психологічний супровід формування демократичних засад та профілактики і розв'язання конфліктів у закладі освіти / В. М. Горленко та ін.; за заг. ред. В. Г. Панка. Київ: Ніка-Центр, 2021. 168 с. (URL: https://salo.li/163a750).

Користування засобами масової інформації, зокрема соціальними, є одним із найбільш поширених видів діяльності сучасних дітей та підлітків. Ці ресурси надзвичайно бурхливо розвиваються, даючи молоді можливості для розваг і спілкування. Звідти діти та підлітки отримують інформацію і засвоюють зразки поведінки, що визначають їхню кіберсоціалізацію, яка відбувається, в основному, поза участю батьків, в умовах часткового батьківського контролю медіасередовища. Важливо, щоб батьки були обізнані щодо природи таких медіасайтів, оскільки там не завжди створюються корисні та здорові умови для дітей і підлітків.

Розвинена ***медіакультура*** особистості передбачає як пошук, сприймання, критичний аналіз, адекватне оцінювання та осмислення різноманітної медіапродукції, так і створення власних медіапродуктів на основі усвідомленої системи цінностей і переконань у взаємодії з іншими людьми.

Формування належного рівня медіакультури особистості – один із пріоритетних напрямів роботи педагогічного працівника, який можна забезпечити завдяки комплексу заходів, серед яких – навчання усіх учасників освітнього процесу з цього питання.

На сайті ДНУ «ІМЗО» розміщено навчальну програму для учнів 9, 10, 11 класів закладів загальної середньої освіти (три роки навчання), яка отримала гриф МОН (URL: http://surl.li/doisea).

Переважна більшість дітей та молоді знаходить для себе розваги в інтернеті, де можна зустріти не тільки звичайні ігри, але й азартні, що займають вагоме місце в індустрії розваг. Найпопулярніші — це ставки на спортивні події, онлайн-слоти, онлайн-покер. З метою формування свідомого та відповідального ставлення підростаючого покоління до азартних ігор необхідно забезпечити проведення інформаційно-роз'яснювальної роботи щодо небезпеки азартних ігор, загроз ігрової залежності, способів попередження ігрової залежності, контактів закладів, які надають допомогу особам з ігровою залежністю, та особливостей функціонування Реєстру осіб, яким обмежено доступ до гральних закладів та/або участь в азартних іграх. Із матеріалами щодо зазначеної теми можна ознайомитися на вебсайті ДНУ «ІМЗО» http://surl.li/jhpygq.

У сучасному світі людство все частіше зустрічається із викликами, що обумовлюють розвиток та поширення ***використання цифрових технологій*** не лише у звичних нам сферах роботи чи дозвілля. Останнім часом у здобувачів освіти збільшилася кількість запитів щодо фото та відеозйомки.

Відповідно до статті 34 Конституції України кожен має право вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію усно, письмово або в інший

спосіб – на свій вибір, але на період воєнного стану це право може тимчасово обмежуватися згідно з Указом Президента України 24 лютого 2022 року № 64/2022 «Про введення воєнного стану в Україні».

Інформація про фізичну особу є конфіденційною (частина 1 статті 21 Закону України «Про інформацію»). Заборонено збирання, зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації про особу без її згоди, крім випадків, визначених законом, і лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та захисту прав людини (ч. 2 статті 11, ч. 4 статті 21 Закону України «Про інформацію»).

Згідно з чинним законодавством рішення щодо здійснення більшості правочинів дитини до досягнення її повноліття приймають батьки, або інші законні представники дитини (наприклад, опікуни), т***ому фото- чи інша зйомка дитини може відбуватися тільки за їхньої згоди.***

Відповідно до статті 308 Цивільного кодексу України фотографія та інші художні твори, на яких зображено фізичну особу, може бути публічно показано, відтворено, розповсюджено лише за згодою цієї особи, а у разі її смерті – за згодою її дітей, вдови /вдівця, батьків, братів та сестер.

Згідно з Конвенцією ООН про права дитини кожна дитина є суб'єктом, а не об'єктом правовідносин, і провідним принципом Конвенції є право дитини на участь у розв'язанні питань, які її стосуються. Тому на фото- чи іншу зйомку дитини треба отримати її згоду.

В умовах воєнного стану розповсюдження конфіденційної інформації про людину, навіть за її згодою, може становити загрозу для життя і здоров'я людини та її родини. Навіть фільмування лише закладу, без присутності людей у кадрі, може бути небезпечним для всіх, хто у ньому навчається та працює. З огляду на вищезазначене ***всім учасникам освітнього процесу рекомендовано мінімізувати оприлюднення зйомок на територіях та в закладах освіти.***

Важливим напрямом виховної діяльності є ***запобігання суїцидальним проявам*** і нахилам серед дітей. На жаль, у зв'язку з війною ця проблема загострилась, оскільки багато людей перебувають у хронічному стресі, депресії, мають посттравматичний стресовий розлад, фінансову скруту, втрачають близьких, домівки, роботу тощо і за відсутності підтримки не знаходять виходу зі складної життєвої ситуації.

За даними ВООЗ, щороку в Україні причиною смерті в середньому приблизно 8 тисяч людей стає самогубство. У 2016 році показник смертності внаслідок суїциду на 100 000 населення становив 34,5 (9952 випадки за рік – 14-те місце серед інших країн світу за кількістю самогубств).

Завершені суїциди є однією з найпоширеніших причин смерті людей до п'ятдесяти років. Від самогубства у світі помирає в п'ять разів більше чоловіків, ніж жінок; в Україні смертність чоловіків через суїцид вища за смертність жінок в 6-7 разів (за показниками 2017-2019 рр.). Юнісеф наводить

дані, що у світі щороку майже 46 000 дітей і молоді віком від 10 до 19 років помирають від суїциду. Самогубство є четвертою основною причиною смерті серед 15–19-річних підлітків і молодих людей.

Кожне самогубство чинить сильний вплив щонайменше на десять осіб, яких безпосередньо стосується історія людини, що померла внаслідок суїциду.

Основні насторожувальні ознаки суїциду: цикл життєвих невдач, часті розмови про смерть чи бажання померти, фрази: «Всім буде краще без мене», «Я хочу заснути і не прокидатися», «Я хочу спокою», самопошкоджувальна поведінка, безнадія та її прояв у словах і діях, завершення справ: організація особистої документації, повернення боргів тощо, дарування своїх речей, переписування майна, міркування про сенс життя на кшталт: «Життя не має сенсу», «Все марно» тощо, продумування та підготовка плану самогубства; вивчення/відвідування сайтів про самогубство, збір, придбання та зберігання небезпечних речей (пігулок, зброї тощо), прощання із друзями й родиною, «відхід» від друзів, родини, пропуски навчання протягом певного періоду, збільшення вживання алкоголю та наркотиків, агресивна поведінка, різкі перепади настрою, зміни харчової поведінки (людина не їсть, мало їсть, багато їсть).

За умови виявлення зазначених ознак у здобувачів освіти педагогічні працівники мають звернутися до:

Гаряча лінія з профілактики суїцидів – https://lifelineukraine.com/;

Перша національна лінія довіри для попередження суїциду: 73 33.

Залишаються гострими питання ***сексуальної освіти.*** За даними дослідження, підлітки цікавляться темами використання запобіжних засобів та методів контрацепції, статевих стосунків, ранньої вагітності.

Катастрофічне зростання ЗПСШ та ВІЛ-інфекції у підлітків та молоді пов'язане із нездоровим способом життя (вживання алкоголю, наркотиків, паління), що містить серйозну загрозу їхньому загальному, сексуальному та репродуктивному здоров'ю.

Лекції з контрацепції, гігієни та фізіології дітей-підлітків є актуальними для українського суспільства, оскільки подібна інформація стосується здоров'я та добробуту і практично не виноситься для публічного обговорення. Зважаючи на зворотний зв'язок від цільової аудиторії (для дівчат і хлопців-підлітків), інформації, що надана в курсі «Біологія», учителі часто не приділяють достатньо уваги, подають як теми для самостійного опрацювання, або вона розглядається із запізненням (8 клас). Заповнити прогалини у знаннях підлітків з цієї теми на певному етапі їхнього розвитку можуть лекції, запропоновані дітям безоплатно на засадах добровільної участі.

Фахівцями ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти» за участі експертів, які представляють організації громадянського суспільства, розроблено навчально-

методичні матеріали щодо впровадження комплексної сексуальної освіти у закладах освіти, а саме:

Касілова А., Мельничук В., Никифорук О., Спориш Ю., Терещук Н., Чекалова Д., Яремчук Н. «Основи репродуктивного та сексуального здоров'я». Навчально-методичний посібник;

Фляркoвська О.В., Мельничук В.О. «Комплексна сексуальна освіта»; Спецкурс підвищення кваліфікації для слухачів (освітян) очно-дистанційної форми навчання;

Мельничук В., Фляркoвська О., Спориш Ю., Чекалова Д. Навчально-методичний посібник «Комплексна сексуальна освіта». Схвалено для використання в освітньому процесі.

Проблема фізичного та психічного здоров'я молоді є стратегічною проблемою сучасного українського суспільства, вирішення якої зумовлює якісні характеристики розвитку країни, його інтелектуальний та духовний капітал.

Педагогічні працівники мають акцентувати увагу на Я-концепції та самооцінці, тобто стратегії роботи з учнями, яка сприяє розвитку позитивної самооцінки, створення сприятливих умов для повернення учнів до повноцінного освітнього процесу. Підвищенню мотивації здобувачів освіти до навчання, подоланню стресу та тривожності, які виникають в умовах воєнного стану сприяє індивідуальна підтримка.

З метою надання психолого-педагогічної допомоги здобувачам освіти під час переживання стресу та подолання його наслідків, створення для цього сприятливої атмосфери науковцями ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти» розроблено навчально-методичний посібник «Психологічна хвилинка», який отримав гриф «Схвалено для використання у освітньому процесі» (рішення експертної комісії з психології та педагогіки, протокол від 01.03.2023 № 1) (URL: http://surl.li/lgumrt). Також на сайті ІМЗО розміщено інші матеріали для використання в роботі під час воєнних дій щодо психологічної підтримки учасників освітнього процесу (URL: http://surl.li/lxilvw).

Упровадження та застосування психологічних хвилинок під час уроку (в зручний час, при слушній нагоді) допоможе учням зняти емоційне напруження, стати більш спокійними, врівноваженими, відновити почуття безпеки та психоемоційного комфорту, що є природним механізмом стабілізації. З цією метою створено Психологічні відеотренінги, розміщені на YouTube (URL: https://clipr.cc/9Tdz3).

Гарячі лінії допомоги

Організація	Де працює	Контакти	Графік роботи	Для кого
Національної психологічної асоціації	Україна Чехія Польща Франція Португалія Швеція	Україна: 0-800-100-102 (основний) Чехія: +420 800 012 058 Польща: +48 800 088 141 Франція: +33 805 080 466 Португалія: +351 800 780 756 Швеція: +46 20 160 46 46	10:00-20:00	Усі українці, які прямо чи опосередковано постраждали внаслідок війни
Кол-центр «#ВАРТОЖИТИ»	уся Україна	5522 +38 (093) 170 72 19	Пн-Пт 11:00-19:00	Онкопацієнти та їхні близькі
Урядовий контактний центр	уся Україна	1547	Цілодобово	Постраждалі від домашнього насильства
Національна лінія з питань профілактики самогубств та підтримки психічного здоров'я Life Line Ukraine	уся Україна	7333 Lifelineukraine.com	Цілодобово	Усі українці
НО «Людина в біді»	уся Україна	0 800 200 160	Цілодобово	Усі українці
«Teenergizer»	уся Україна	+38 067) 403 59 67 Teenergizer.org	Цілодобово	Молодь та підлітки, віл-інфіковані
Національна гаряча лінія для дітей та молоді	уся Україна	0 800 500 225 116 111 Instagram: @childhotline_ua Facebook: childhotline.ukraine	Цілодобово	Діти та молодь

		Telegram: @CHL116111		
ГО «Ла Страда»	уся Україна	0 800 500 335 (зі стаціонарного), 116 123 (з мобільного) Skype: @Lastrada-ukraine Facebook: lastradaukraine Telegram: @NHL116123 hotline@La-strada.gov.ua	Цілодобово	Постраждалі від домашнього насильства, торгівлі людьми та ґендерної дискримінації
Урядова гаряча лінія для учасників війни та їхніх родичів	уся Україна	15 45	Цілодобово	Ветерани війни та члени їхніх сімей (кнопка 9 на IVR, інтерактивна голосова відповідь)
Гаряча лінія емоційної підтримки Міжнародної асоціації з міграції	Вся Україна	0 800 212 444	Пн-Нд 10:00-20:00	Усі українці
Гаряча лінія кризової допомоги та підтримки Українського ветеранського фонду	уся Україна	0 800 332 029	Цілодобово	Ветерани, їхні родини та всі українці, що опинились у складних ситуаціях
Онлайн-платформа психологічної підтримки «Розкажи мені»	уся Україна	Телеграм чат-бот: OnlineUABot; Facebook Messenger:BSMU	Цілодобово	Усі українці (за попереднім записом одноразова онлайн-консультація до 60 хв.)

«Порадня» Української спілки психотератептів	уся Україна	+38 (093) 547 37 73 +38 (097) 112 45 91	Пн-Сб 09:00-22:00	Усі українці, які потребують психологічної допомоги або скерування до фахівців з інших напрямів
Благодійний фонд «Карітас»	регіони України	+38 (098) 189 35 15 (м. Київ)	Пн-Пт 09:00-17:00	Люди у складних життєвих обставинах
Гуманітарна місія «Пролісок»	Прикордонні зони	(093) 202 22 32 (096) 404 10 34	Пн-Пт 09:00-18:00	Усі, хто пережив насилля, люди у складних життєвих обставинах
Центр гендерної рівності, запобігання та протидії насильству	м. Київ	+38 (044) 272 15 0 0 (з мобільного), 15 00 (зі стаціонарного)	Цілодобово	Усі, хто пережив насилля
Система «Безоплатна правнича допомога»	уся Україна	0 800 213 103 (безкоштовно в межах України) +38 (044) 486 77 45	08:00-19:00	Усі, хто перебуває під юрисдикцією України
Благодійний фонд «UA Mental Help»	уся Україна	Mental Help Facebook: UA Mental Help Telegram: @ ua_menttal_help Instagram: @uamentalhelp	Пн-Нд 09:00-20:00	Усі українці
Телеграм чат-бот першої психологічної допомоги	уся Україна	Телеграм чат-бот: @friend_first_aid_bot	Цілодобово	Усі українці
Служба безкоштовної психологічної	уся Україна	Телеграм чат-бот: KrisenchatUA_bot. WhatsApp або SMS (+49) 1573599312	Цілодобово	Усі українці, що опинились у кризових ситуаціях

підтримки в форматі чату «Krisenchat Ukrainian»				
Всеукраїнська гаряча лінія з питань деменції «Незабутні»	уся Україна	0 800 30 88 30 (автомат тел.)	Пн-Пт 10:00-18:00	Люди з деменцією, їхніх піклувальники та зацікавлені темою особи

Наразі важливим стає питання ***підвищення професійної компетентності*** педагогів щодо оволодіння сучасними технологіями психологічної допомоги. З метою підвищення професійного рівня для педагогічних працівників закладів освіти розроблено спецкурси підвищення кваліфікації:

«Перша психологічна допомога учасникам освітнього процесу під час та після завершення воєнних дій» (URL: https://clipr.cc/VwFk9);

«Школа кар'єрного консультанта» (URL: https://clipr.cc/yNk06);

«Медіаграмотний спротив: будуємо аргументовані діалоги» (URL: https://clipr.cc/N7yh1);

«Медіаграмотний спротив: спілкуємось на рівних» (URL: https://clipr.cc/sZM63);

«Основні права та принципи особистості відповідно до статей Європейської соціальної хартії» (URL: https://clipr.cc/S6gtc);

«Надолуження освітніх втрат» (URL: https://clipr.cc/zNYS9);

«Медіаграмотність» (URL: https://clipr.cc/yHS7G);

«Штучний Інтелект в освіті» (URL: https://clipr.cc/7Jqb0);

«Практичні навички подолання стресу» (URL: https://clipr.cc/sGcc5).